

УДК 378.091.21:005.336.2:[02:004]

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-215-12-15

ГАЛЕТА Ярослав Володимирович –

доктор педагогічних наук, професор,

декан факультету педагогіки, психології та мистецтв

Центральноукраїнського державного

університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0484-529X>

e-mail: yaroslavhaleta@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ

У статті розглянуто теоретичні аспекти формування цифрової компетентності майбутніх фахівців в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Цифрова компетентність є однією з ключових складових професійної підготовки сучасних спеціалістів, адже їхня діяльність значною мірою залежить від умінь ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології. Визначено основні компоненти цифрової компетентності, такі як інформаційна грамотність, здатність до ефективного пошуку, зберігання та обробки інформації, а також навички використання спеціалізованого програмного забезпечення. Проаналізовано сучасні підходи до розвитку цифрової компетентності в освітньому процесі, зокрема через інтеграцію цифрових технологій у навчальні програми та практичні заняття. Особливо розглянуто виклики, пов'язані з впровадженням цифрової освіти, та можливі шляхи їх подолання. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення навчальних програм підготовки бакалаврів в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Цифрова грамотність передбачає здатність розуміти, використовувати та оцінювати інформацію за допомогою цифрових інструментів, а також застосовувати нові знання, отримані в цифровому середовищі. Цифрова компетентність включає: вміння знаходити, аналізувати, обробляти та використовувати інформацію; навички онлайн-комунікації; базові знання програмування для створення програм, що спрощують діловодство; здатність захищати персональні дані, інформацію та комп'ютерні пристрої від загроз; а також вміння налаштовувати техніку під свої потреби та вирішувати технічні проблеми.

Робота має на меті розробити теоретико-методичні засади для формування цифрової компетентності фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи. На основі аналізу сучасних трендів у розвитку цифрових технологій та вимог до професійної діяльності фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи, запропоновано модель формування цифрової компетентності, яка може бути використана для розробки навчальних програм та курсів підвищення кваліфікації.

Ключові слова: цифрова компетентність, інформаційна, бібліотечна та архівна справа, фахівець, технології, навчання, підвищення кваліфікації.

HALETA Yaroslav Volodymyrovich –

doctor of pedagogy, professor,

dean of the faculty of pedagogy, psychology and arts

of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0484-529X>

e-mail: yaroslavhaleta@ukr.net

THEORETICAL PRINCIPLES OF THE FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE IN THE CONTEXT OF INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVE MATTERS

The article examines the theoretical aspects of the formation of digital competence of future specialists in the field of information, library and archival affairs. Digital competence is one of the key components of the professional training of modern specialists, because their activities largely depend on the ability to effectively use information and communication technologies. The main components of digital competence are defined, such as information literacy, the ability to effectively search, store and process information, as well as skills in using specialized software. Modern approaches to the development of digital competence in the educational process are analyzed, in particular, through the integration of digital technologies into educational programs and practical classes. Challenges related to the implementation of digital education and possible ways to overcome them are considered separately. The results of the research can be used to improve educational programs for bachelors in the field of information, library and archival affairs.

Digital literacy involves the ability to understand, use and evaluate information using digital tools, and to apply new knowledge gained in a digital environment. Digital competence includes: the ability to find, analyze, process and use information; online communication skills; basic knowledge of programming to create programs that simplify office management; the ability to protect personal data, information and computer devices from threats; as well as the ability to adjust equipment to your needs and solve technical problems.

The aim of the work is to develop theoretical and methodological foundations for the formation of digital competence of specialists in information, library and archival affairs. Based on the analysis of modern trends in the development of digital technologies and the requirements for the professional activity of specialists in information, library and archival affairs, a model of the formation of digital competence is proposed, which can be used for the development of training programs and advanced training courses.

Key words: digital competence, information, library and archival affairs, specialist, technologies, training, professional development.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Швидкий прогрес сучасного суспільства, розвиток цифрових технологій та інноваційних методів навчання вимагають від майбутніх фахівців освоєння нових професійних знань і навичок, а також перегляду підходів до формування їхньої професійної компетентності. Активне застосування цифрових технологій в

бібліотечній і архівній справі підвищує ефективність робочого процесу на всіх рівнях та сприяє розвитку професійних компетентностей у майбутніх фахівців [6]. Формування цих компетентностей нерозривно пов'язане з інформатизацією, яка є одним із ключових напрямків реформування бібліотечної і архівної справи, що відповідає потребам сучасного суспільства,

орієнтованого на індивідуальний розвиток особистості.

Формування цифрової компетентності є ключовим завданням сучасної освіти, особливо в контексті підготовки фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Стрімкий розвиток цифрових технологій та глобальна інформатизація суспільства вимагають від майбутніх спеціалістів не лише базових знань, але й глибокого розуміння та навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності [1; 51]. Здатність ефективно оперувати інформацією, забезпечувати її доступність, зберігання та обробку за допомогою сучасних цифрових інструментів є невід'ємною складовою роботи в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Актуальність дослідження зумовлена потребою адаптації освітніх програм до нових вимог ринку праці, де цифрова компетентність виступає критично важливою для професійного успіху. Відсутність належної підготовки в цій сфері може призвести до зниження конкурентоспроможності випускників та ефективності їхньої роботи в умовах цифрової трансформації [7]. Таким чином, теоретичне осмислення та розробка засад формування цифрової компетентності є необхідною умовою підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних відповідати викликам сучасного інформаційного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідники О. Андріянов, О. Татакі [1] приділяють увагу ролі інформаційних технологій у формуванні інформаційно-комунікативної компетентності. Описують використання різних програмних продуктів, онлайн-ресурсів та інструментів для навчання та роботи О. Наливайко [3] пояснює, чому формування інформаційно-цифрової компетентності є важливим для студентів класичних університетів на сучасному етапі. У роботі Д. Вербівського, С. Карплюка та О. Фонарюка [2] аналізуються різні методи і стратегії, які можуть бути використані для розвитку цифрових навичок у студентів педагогічних спеціальностей та акцентується на питанні як інтеграція цифрових технологій може покращити якість освіти та підготовки майбутніх фахівців.

Мета статті – розробити концептуальну модель формування цифрової компетентності фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи, яка враховуватиме специфіку їхньої діяльності та виклики сучасного інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Валерія Іонан Заступник Міністра цифрової трансформації з питань Євроінтеграції говорить «Бібліотеки – простори для навчання впродовж життя, де українці можуть вибрати як нову книгу, так і новий освітній серіал на платформі Дія. Освіта. Ми пишаємося співпрацею з Українською бібліотечною асоціацією, завдяки якій левова частка хабів цифрової освіти – бібліотеки. Щоб посилити тих бібліотекарів, які за власним бажанням також є тренерами цифрової освіти, ми створили рамку цифрової компетентності. Документ допоможе посилити цифрові компетенції

фахівців бібліотек та надасть інформацію про інструменти взаємодії з користувачами просторів. Лише спільними зусиллями ми зможемо підвищити показник цифрової грамотності серед українців з 59,6 % до 80 %» [1; 52].

Перехід від окремих цифрових рішень до створення цілісних цифрових екосистем став характерною рисою розвитку технологій на початку XXI століття. Ця трансформація суттєво вплинула на економіку, освіту та культуру, сприяючи їхньому стрімкому розвитку та інтеграції. Цифрові технології стали невід'ємною частиною сучасного життя, забезпечуючи сталий розвиток і покращуючи добробут людей.

У світі, де онлайн-навчання стає все більш доступним, бібліотеки, завдяки цифровим компетенціям своїх працівників, можуть ефективно задовольняти освітні потреби користувачів. Бібліотекарі, як новатори, впроваджують цифрові технології, перетворюючи бібліотеки на сучасні навчальні центри та сприяючи розвитку освіти в громаді [3; 133].

Цифрова компетентність охоплює широкий спектр навичок, від базового користування комп'ютером до критичного мислення щодо інформації в Інтернеті. Вона включає в себе не лише технічні знання, але й уміння ефективно спілкуватися в цифровому середовищі, створювати цифровий контент та безпечно користуватися Інтернетом.

Цифрова компетентність – це сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для безпечного, критичного та ефективного використання цифрових технологій. У контексті інформаційної, бібліотечної та архівної справи цифрова компетентність включає в себе:

- **Інформаційна грамотність:** здатність ефективно знаходити, оцінювати, використовувати та створювати інформацію в різних цифрових форматах.
- **Технологічна грамотність:** вміння використовувати різноманітні програмні продукти та обладнання для роботи з інформацією (бібліотечні автоматизовані системи, цифрові архіви, системи управління контентом тощо).
- **Комунікативна грамотність:** здатність ефективно спілкуватися в цифровому середовищі, використовувати різноманітні засоби комунікації для взаємодії з користувачами.
- **Креативність:** здатність використовувати цифрові інструменти для створення нових інформаційних продуктів та послуг.
- **Критичне мислення:** здатність аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність та приймати обґрунтовані рішення [3; 135].

Згідно з Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67 (Офіційний вісник України, 2018 р., № 16, ст. 560), одним із пріоритетних завдань для прискорення розвитку цифрової економіки визначено створення та реалізацію національної програми навчання

загальним і професійним цифровим компетенціям та знанням. [6]

Згідно з Національним стандартом України "Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення" (ДСТУ 7448:2013), бібліотекар визначається як фахівець, який здійснює комплекс завдань, пов'язаних із комплектуванням, формуванням та управлінням бібліотечними фондами, обслуговуванням користувачів бібліотеки, а також аналізом і задоволенням їхніх інформаційних потреб. [7]

Існує декілька теоретичних підходів до формування цифрової компетентності:

- **Конструктивістський підхід:** наголошує на активній ролі суб'єкта в процесі навчання, набутті знань через практичну діяльність та вирішення проблемних ситуацій.

- **Когнітивний підхід:** фокусується на пізнавальних процесах, таких як сприйняття, розуміння, запам'ятовування та застосування інформації.

- **Соціокультурний підхід:** розглядає навчання як соціальний процес, що відбувається в контексті спілкування та взаємодії з іншими людьми [5].

З початком повномасштабної війни росії проти України питання безпеки стало ще більш актуальним, охоплюючи як фізичну, так і інформаційну безпеку. Щоб захиститися від ворожих атак, українці повинні вміти розпізнавати фейки, дезінформацію, фішинг, кібершахрайство та інші онлайн-загрози. Важливо також бути готовими до боротьби на інформаційному фронті, поширюючи правдиву інформацію та протистоячи російській пропаганді. У 2021 році Міністерство цифрової трансформації України провело повторне дослідження цифрової грамотності, яке показало, що рівень цифрових навичок українців зріс. Бібліотеки, маючи досвід у проведенні освітніх заходів з цифрової, інформаційної та медіаграмотності, постали перед необхідністю трансформуватися в центри цифрової освіти, що веде до перетворення бібліотекарів на менеджерів таких центрів із відповідними цифровими навичками [4].

Відсутність єдиного стандарту і чітких вимог до цифрової компетентності в інформаційній, бібліотечній та архівній сфері ускладнює створення ефективною системи підготовки та підвищення кваліфікації у сфері цифровізації на різних рівнях освіти і для різних типів бібліотек та інформаційних центрів (хабів цифрової освіти). Немає концептуально обґрунтованої основи для цифрової компетентності бібліотечних працівників, що ускладнює моніторинг їхніх цифрових навичок, не дозволяє отримати повну картину всіх компонентів цифрової компетентності та заважає кожному бібліотечному працівнику усвідомити свій рівень і відповідно розвиватися далі [5].

Україна швидко прискорює темпи цифрових трансформацій в економіці та суспільстві, і саме освіта та культура повинні системно і послідовно формувати цифрову компетентність як населення, так і майбутніх спеціалістів у всіх сферах цифрової

економіки. Подальші затримки у цьому напрямку можуть призвести до уповільнення процесів цифровізації, а також вплинути на розвиток економіки, регіонів і країни в цілому.

Цифрова трансформація в інформаційній, бібліотечній та архівній сферах вимагає розробки комплексної моделі для формування цифрової компетентності у фахівців. Така модель має забезпечити підготовку кадрів, які здатні ефективно використовувати цифрові інструменти і технології у своїй професійній діяльності.

Можна виділити основні компоненти концептуальної моделі:

1. **Аналіз потреб та визначення стандартів:**

- Вивчення потреб ринку праці та визначення ключових цифрових компетенцій, необхідних для фахівців.

- Розробка та впровадження єдиного стандарту цифрової компетентності для інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

2. **Освітні програми і курси:**

- Розробка навчальних програм і курсів, що охоплюють основні аспекти цифрової компетентності: інформаційна грамотність, управління даними, цифрові комунікації, кібербезпека та основи програмування.

- Інтеграція сучасних технологій у навчальний процес, включаючи використання онлайн-платформ, симуляційних середовищ і інтерактивних матеріалів.

3. **Методи навчання:**

- Застосування активних і інтерактивних методів навчання, таких як проекти, кейс-стаді та ролеві ігри, для розвитку практичних навичок.

- Використання модульного навчання для забезпечення гнучкості і можливості адаптації до змінних умов цифрового середовища.

4. **Оцінка та моніторинг:**

- Розробка системи оцінювання рівня цифрових компетенцій, включаючи тестування, сертифікацію та самооцінювання.

- Постійний моніторинг і аналіз ефективності навчальних програм і курсів, а також регулярне оновлення змісту відповідно до нових технологічних тенденцій [6].

5. **Професійний розвиток:**

- Створення можливостей для безперервного професійного розвитку фахівців через тренінги, семінари та вебінари.

- Підтримка професійних спільнот та мереж для обміну знаннями і досвідом серед фахівців.

6. **Інфраструктура і ресурси:**

- Забезпечення доступу до сучасних цифрових інструментів і технологій, включаючи програмне забезпечення, бази даних та онлайн-ресурси.

- Розвиток інфраструктури для підтримки навчального процесу, включаючи технічну підтримку та доступ до інтернет-ресурсів [7].

3. Реалізація моделі

Пілотні проекти:

- Запуск пілотних проектів у навчальних закладах і професійних організаціях для тестування і вдосконалення моделі.

Співпраця з партнерами:

○ Налагодження партнерств з технологічними компаніями, професійними асоціаціями та державними установами для підтримки і розвитку моделі.

Аналіз результатів і вдосконалення:

○ Регулярний аналіз результатів реалізації моделі і внесення необхідних змін для забезпечення її ефективності і відповідності сучасним вимогам [5].

Висновки та перспективи подальших розвідок напреду. У статті було проаналізовано сучасний стан дослідження проблеми формування цифрової компетентності фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи. Виявлено, що цифрова компетентність є багатограним поняттям, яке включає в себе не тільки володіння інформаційними технологіями, але й здатність критично мислити, аналізувати дані та ефективно комунікувати в цифровому середовищі. Теоретичні засади, розглянуті в статті, свідчать про необхідність інтеграції цифрових компетенцій у всі сфери професійної діяльності фахівців інформаційної бібліотечної та архівної справи. Отримані результати дослідження можуть бути використані для розробки нових підходів до навчання та підвищення кваліфікації фахівців інформаційної бібліотечної та архівної справи, а також для створення сучасних інформаційних систем та послуг.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андриянов О. В., Татаки О. О. Формування інформаційно-комунікативної компетентності в процесі підготовки фахівців документно-інформаційної сфери. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 1. С. 50-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2016_1_9
2. Вербівський Д. С., Карплюк С. О., Фонарюк О. В. Цифрова компетентність майбутніх педагогів професійного навчання. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2021. Вип. 198. С. 78-82.
3. Наливайко О. О. Формування інформаційно-цифрової компетентності як результат професійної підготовки студентів класичних університетів. *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 40. С. 129-134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2018_40_21.
4. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. Міністерство цифрової трансформації України, 2021. URL: <https://inlnk.ru/zaODk>
5. Проект Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020). Концептуальні засади. 2016. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf>
6. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67. Офіційний вісник України, 2018 р. № 16. ст. 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
7. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. Київ. 2014. 41 с.

REFERENCES

1. Andriianov, O. V., Tataki, O. O. (2016). Formuvannya informatsiino-komunikatyvnoi kompetentnosti v protsesi pidgotovky fakhivtsiv dokumentno-informatsiinoi sfery [Formation of informational and communicative competence in the process of training specialists in the document and information field]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*. № 1. S. 50-55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2016_1_9 [in Ukrainian]
2. Verbivskyi, D. S., Karpluk, S. O., Fonariuk, O. V. (2021). Tsyfrova kompetentnist maibutnikh pedahohiv profesiinoho navchannia [Digital competence of future teachers of vocational training]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky*. Vypusk 198. Kropyvnytskyi: RVV TsDPU im. V. Vynnychenka. S.78-82. [in Ukrainian]
3. Nalyvaiko, O. O. (2018). Formuvannya informatsiino-tsyfrovoi kompetentnosti yak rezultat profesiinoi pidgotovky studentiv klasychnykh univesytetiv.[Formation of information and digital competence as a result of professional training of students of classical universities]. *Pedahohichniy almanakh. Vyp. 40*. S. 129-134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2018_40_21. [in Ukrainian]
4. Opys ramky tsyfrovoi kompetentnosti dlia hromadian Ukrainy. (2021). [Description of the framework of digital competence for citizens of Ukraine]. Ministerstvo tsyfrovoi transformatsii Ukrainy, URL: <https://inlnk.ru/zaODk> [in Ukrainian]
5. Proekt Tsyfrova adzhenda Ukrainy – 2020 («Tsyfrovyi poriadok denniy» – 2020). [Kontseptualni zasady, Project Digital Agenda of Ukraine - 2020 ("Digital Agenda" – 2020). Conceptual principles]. 2016. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> [in Ukrainian]
6. Rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 sichnia 2018 r. № 67. [By order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 17, 2018 No. 67] *Ofitsiyniy visnyk Ukrainy*, 2018 r., № 16, st. 560 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian]
7. Informatsiia ta dokumentatsiia. Bibliotечно-informatsiina diialnist. Terminy ta vyznachennia poniat. (2014) [Information and documentation. Library and information activity. Terms and definitions]. Kyiv. 2014. 41 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГАЛЕТА Ярослав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету педагогіки, психології та мистецтв Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: феномен «соціальна зрілість»; проблема становлення особистості в умовах інформатизації суспільства, психолого-педагогічні аспекти управління.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HALETA Yaroslav Volodymyrovich – doctor of pedagogy, professor, dean of the faculty of pedagogy, psychology and arts of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Scientific interests: the phenomenon of «social maturity»; the problem of personality formation in the conditions of informatization of society.

Стаття надійшла до редакції 18.07.2024 р.